

Zdeňka S u c h á (Ostrava) – Jaroslav D a v i d (Ostrava)

TYPIZACE VE JMÉNECH SERIÁLOVÝCH POSTAV¹⁾

TYPIFICATION STANDARDIZATION OF PERSONAL NAMES IN CZECH TV SERIES

The text focuses on the process by which the personal names of characters in literary texts become typified. The typification of anthroponyms belonging to salient literary character types in a given genre can be seen in the process of appellativization and the parodic imitation of such names.

The typification of personal names is illustrated with examples of the personal names of characters appearing in Czech TV series, predominantly medical dramas, detective and crime series, family sitcoms and soap operas. An analysis of these personal names revealed connections between the genre or the character type on the one hand, and the typified personal name on the other hand. This conclusion was supported by the results of a questionnaire-based survey which determined whether viewers were aware of the existence of typified character names in Czech series and revealed how the choice of a name is influenced by the existence of a character type or a common stereotype.

Keywords

Czech literary names, literary onomastics, personal names, literary character type, typification of personal names, personal names in Czech TV series

Typizace ve smyslu literárně teoretickém je založena na vystižení základních, individuálních charakteristických znaků konkrétních osob, skupin lidí nebo situací, jež jsou zobecněny v typu a následně se u dalších postav či situací opakují. Daniela Hodrová postavu s typizovanými rysy označila za „postavu – definici“ a akcentovala především její reprezentativní funkci: „typ je variantou charakteru, u něhož je zdůrazněna jeho sociálně reprezentativní funkce, postava jako typ reprezentuje určitou dobu, určitou sociální skupinu, má typické vlastnosti jejích představitelů, její osud či příběh je typický pro představitele této skupiny, popř. celé doby (pojem „hrdina naší doby“).“²⁾ Typizace se výrazně uplatňuje především v žánrech nižší literatury, v tzv.

¹⁾ Text vychází z tezí magisterské diplomové práce *Antroponyma – typizace a stereotypy v českých televizních seriálech* Mgr. Zdeňky Suché, obhájené na katedře českého jazyka Filozofické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě dne 27. 8. 2012. Vedoucím práce byl Mgr. Jaroslav David, Ph.D.

Příspěvek vznikl s podporou projektu Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost, CZ.1.07/2.3.00/35.0053 Svět vědy – záhadný i zábavný.

²⁾ D. Hodrová, *Jméno postavy v románu*. In: D. Hodrová et al., ...na okraji chaosu, Praha 2001, s. 533.

čtivu, nebo v literatuře tendenční. Např. v románech červené knihovny se setkáváme s postavami, které představují typ rozpustilé naivky, kavalíra nebo svůdce, podobně v budovatelském románu jsou to např. typ funkcionáře, starého dělníka či emancipované ženy.³⁾

Typizace postav se rovněž může promítat do volby osobních jmen, a tím už předem naznačovat jejich charakter, popř. jej dokreslovat. Jedna postava, stejně jako typ jejího osobního jména, se tak stává představitelem celé skupiny. Zaměříme-li se na již připomenutou červenou knihovnu, jsou to např. typická „neběžná“ antroponyma v románech Maryny Radoměrské: *Albína Rybínová, Elena Kodymová, František Nor, JUDr. Hodaň, Hynek Materna, Jan Svatoš, Jiří Kristen, Michal Joneš*, na pozadí jmen dobově „běžných“ a pojmenování jednoslovných, např. *Bártlová, Dvořák, Rozárka, Vaněk, Vašek*. Potvrzením typizace osobních jmen postav daného žánru jsou jejich nápodoby v parodiích. V případě červené knihovny můžeme odkázat na film Martina Friče *Pytlákova schovanka* z roku 1949, kde téměř není místo pro jiné než „žánrové“ příznakové osobní jméno, např. *Elén Hadrboľcová*, později *Dubská, Kirken, Malhorn, dr. Otok, Pavel Sedloň, René Skalský*.⁴⁾ Typizace se však týká nejen jmen postav, ale také titulů textů jistého žánru nebo volby autorských pseudonymů, srovnej např. dobrodružné prózy *Plamen vzpoury, Ztracená stopa, Pobožný střelec, Zlatý kaňon* či *Černý kaplan*, a anglické pseudonymy jejich českých autorů, *Bob Peters/Bob Hurikán* (vlastním jménem *Josef Peterka*), *James Parker/Artur Collins/Edgar Collins* (Zdeněk Vojtěch Peukert), *Ben Boeters* (Jaroslav Danda) nebo *George P. Walker* (Jiří Procházka).⁵⁾

Typizace literárních osobních jmen se realizuje na dvou úrovních. První představuje obecný typ antroponyma vázaný na jistý žánr, avšak bez vztahu ke konkrétní postavě, druhý zastupují osobní jména spojená s konkrétním typem postavy, přičemž často dochází k prolnutí obou úrovní. První, vyšší rovinu, reprezentují např. „papírová“ příjmení zakončená na *-ský*, složená mužská osobní jména s druhým

³⁾ D. Mocná, Červená knihovna. In: D. Mocná – J. Peterka et al., Encyklopedie literárních žánrů, Praha – Litomyšl 2004, s. 86; P. Janáček, Budovatelský román. In: D. Mocná – J. Peterka et al., Encyklopedie literárních žánrů, Praha – Litomyšl 2004, s. 68–69.

⁴⁾ Viz též povídka Jaroslava Haška *Spisovatel krvavých románů*, kde se autor vysmívá, vysvětluje jejich banální motivaci, jménům *Rudolf Ulcus, Mercurio* a *Kamila Aqua*, nebo próza Karla Poláčka *Obtíže spisovatelovy popisující přizpůsobování jmen postav móde pokleslého čtiva*, např. *statkář Javornický, inženýr Jaroslav*.

⁵⁾ Tradice předválečných rodokapsových titulů i typu pseudonymů pokračovala i po roce 1989, viz A. Kudláč, *Tajemno, hrůzno, mužno, pitoreskno i směšno. Pokus o obnovení Rodokapsu na sklonku 20. století*. In: M. Jareš – P. Janáček – P. Šámal, *Povídka, román a periodický tisk v 19. a 20. století*, Praha 2005, s. 226–237.

komponentem *-mil*, *-rád*, *-slav*, nebo mluvící jména. Nižší úroveň pak představují typizovaná jména konkrétních typů postav, tedy např. „nehrdinská“ jména českých detektivů a kriminalistů *Borůvka*, *Čadek*, *Klubíčko*, *Mejzlík*, *Pivoňka*, *Vacátka*, *Vašátko*,⁶⁾ „královská“ rodná jména *Richard*, *Robert*, *Viktor* příznačná pro sebevědomé a úspěšné mladé muže, „světácky“ znějící hypokoristické formy mužských antroponym *Danny*, *Kendy*, *Miki*, *Toni*, *Viki*, jméno *Klára* pro naivní nebo čisté dívky, včetně převzatých odkazů na literární a kulturní kontext, např. milenecká dvojice *Adam* a *Eva*, rodičovský pár *Josef* a *Marie* nebo světecké jméno *František*.

Signálem, že se literární osobní jméno stalo reprezentantem určitého literárně antroponymického typu, může být nejen jeho nápodoba v parodiích, ale především jeho apelativizace.⁷⁾ Vlastní jméno se v procesu apelativizace stává jménem obecným, apelativizace se promítá rovněž do jeho pravopisné formy, zapojení do struktur frazeologie a vytváření slovtvorných řad, např. *Casanova* > *casanova/kasanova*, *Harpagon* > *harpagon*, *harpagonský*, *Švejk* > *švejk*, *švejkárna*, *švejkovat*, *švejkovský*.

Kromě literárních textů se s typizací můžeme setkat také v českých televizních seriálech, které mají řadu společných znaků s žánry nižší literatury. Ačkoliv jsou tyto žánry literárními kritiky považovány za okrajové, mezi čtenáři patří k nejoblíbenějším. Nejinak je tomu i se seriálovými žánry jako je rodinný seriál nebo soap opera, seriály z nemocničního prostředí či kriminální seriály. Oblast jmen seriálových postav nebyla dosud souhrnně zpracována, přestože televizní seriály představují tu část televizní produkce, s níž má jistou zkušenost každý z nás. Při zpracování tohoto tématu jsme využili podobnosti mezi literárními a televizními seriálovými žánry, a proto jsme pracovali s termíny a metodologií, které běžně používá literární onomastika. Opírali jsme se především o tradiční funkční popis vlastních jmen.⁸⁾

Při zkoumání tématu osobních jmen seriálových postav jsme vycházeli z předpokladu, že stejně jako v uměleckých textech, tak i v českých televizních seriálech se opakují určité typy postav. Sociolingvistické výzkumy potvrzují, že jméno dané osoby

⁶⁾ Výjimku představuje jméno světáckého kapitána *Exnera* z próz Václava Erbena.

⁷⁾ K této tematice viz např. V. Šmilauer, *Od Adama ke Švejkovi*, *Naše řeč* 32, 1948, s. 1–4. Viz též E. Pokorná, *Apelativizovaná jména v české slovní zásobě*, *Slovo a slovesnost* 39, 1978, s. 116–125.

⁸⁾ M. Knappová, *Funkce vlastních jmen v literárních textech*. In: M. Blichá (ed.), *Acta Facultatis Paedagogicae Universitatis Šafarikanae* 28, sv. 3. Slavistika, Onomastika a škola. Materiály zo IV. celoštátneho onomastického seminára konaného v Prešove 12.–13. septembra 1990, Prešov 1992, s. 12–17; M. Knappová, *K funkčnímu pojetí systému vlastních jmen*, *Slovo a slovesnost* 53, 1992, s. 211–214; M. Knappová, *Naše a cizí příjmení v současné češtině*, Liberec 2008; Ž. Dvořáková, *Česká teorie literární onomastiky*, *Acta onomastica* 51, 2010, s. 447–452.

nám může asociovat její charakter, podobu, národnost a další osobnostní faktory.⁹⁾ Faktem je, že autoři, potažmo scénáristé, nepojmenovávají postavy náhodně, nýbrž vždy sledují jistý záměr. V naší studii tedy budeme sledovat, jak se typizace odráží v osobních jménech postav ve třech vybraných typech seriálů – seriály z nemocničního prostředí, kriminální seriály a rodinné seriály. V každé z výše uvedených skupin seriálů se pokusíme vymezit opakující se typy postav a budeme zkoumat, jak korespondují s volbou jejich osobních jmen. Sledované seriálové žánry jsme zvolili záměrně – v českém prostředí totiž patří tradičně k těm, které si po generace udržují největší oblibu a sledovanost.

Seriály z nemocničního prostředí

Seriály z nemocničního prostředí, a to i přes skutečnost, že se nejedná o komediální formát televizní produkce a odehrávají se v současnosti, se vyznačují na pozadí dobově běžných jmen a příjmení nápadným užíváním mluvících jmen. Tento typ pojmenování postav reprezentují např. primář *Karel Sova*, *MUDr. Arnošt Blažej* (příjmení vycházející z adjektiva *blažený*; Nemocnice na kraji města), *MUDr. Vladimír Pusenský* (atraktivní lékař, aluze na apelativum *pusa*), zákeřný *MUDr. Bohdan Švarc*, zmatený *MUDr. Oskar Všetečka*, upovídaná sestra *Babeta Trefná* a konfliktní sestra *Kristýna Tichá* (Ordinace v růžové zahradě). V případě příjmení *Blažej* a *Švarc* bychom mohli uvažovat i o vazbě mluvícího jména k typu postavy, totiž mladého, velmi ambiciózního lékaře, který není morálním vzorem. Rovněž jména postav mimo lékařské prostředí často slouží k jejich charakterizaci, např. prostitutka *Kouřilová*, zpěvačka *Lada Sušená* nebo policistka *Barbora Sojková* (Ordinace v růžové zahradě).

Nepostradatelnou součástí lékařského kolektivu jsou rovněž zdravotní sestry. Nezřídka jsou oslořovány hypokoristickou podobou svého rodného jména především v meliorativním významu, např. *Bobina*, *Míša Prouzová* a *Vendulka Holovská-Čížková* (Ordinace v růžové zahradě), sestřička *Hanička* (Četnické humoresky), nebo přezdívkou – *Alenka „Veverka“ Veverková* (Ordinace v růžové zahradě). Oslovování prostřednictvím hypokoristik se obvykle užívá pro osoby profesně níže postavené.

⁹⁾ O stereotypch ve jménech viz příspěvek E. D. Lawsona, *Personal Name Stereotypes*. In: E. Eichler – G. Hilty – H. Löffler – H. Steger – L. Zgusta (eds.), *Namensforschung: Ein internationales Handbuch zur Onomastik 2*, Berlin – New York 1996, s. 1744–1747. Lawson např. uvádí výzkum Roberta R. Holta prováděný mezi členy poroty u amerického soudu, která na základě osobních jmen rozhodovala o vině či nevině a odhadovala zločin, který by osoba nesoucí příslušné jméno mohla spáchat. Např. osobě se jménem *Samuel Goldberg* byla přisouzena zpronevěra, *Angelo Rosetti* mohl spáchat vraždu, *Michael O'Rourke* by mohl být obviněn z opilství.

Kriminální seriály

Je-li pro seriály z nemocničního prostředí charakteristická postava lékaře-autority, také kriminální seriály se neobejdou bez ústředního typu. Pro tento charakter si vypůjčíme termín Josefa Škvoreckého „velký detektiv“.¹⁰⁾ Příkladem uvedeného typu postavy je legendární *major Zeman* ze seriálu Třicet případů majora Zemana. Ideologickému zaměření seriálu odpovídala i koncepce hlavní postavy – *majora Jana Zemana*. Pro jeho pojmenování zvolili tvůrci jedno z nejběžnějších a tradičně oblíbených českých rodných jmen. Kromě toho bývá svými kolegy často osločován *Honzo*, což může asociovat lidového hrdinu.¹¹⁾ Příjmení *Zeman* má původ v apelativním označení příslušníka nižší šlechty. Zeman byl drobný aristokrat, často spíše větší sedlák, který měl nevelký majetek, což jej sblížovalo s lidovými vrstvami. Jedním z lidu měl být i *major Zeman*. Podle dobových pramenů¹²⁾ chtěli tvůrci seriálu vytvořit hrdinu, který by prožíval stejné strasti jako běžný člověk. Původně se hlavní postava seriálu měla jmenovat jinak. Scénárista Jaroslav Šikl nejprve zvolil příjmení *Herych*. Jelikož však bylo vedením tehdejší Československé televize zamítnuto jako nevhodné kvůli německému původu, navrhl Šikl příjmení s českým základem – *Zeman*. Podle jiného návrhu se měla postava jmenovat *Horák*. Uvedené příjmení je v českém prostředí běžné, což pochopitelně mohlo podporovat záměr scénáristů, aby byl tento hrdina blízký lidovým vrstvám, jimž byl seriál určen. Ovšem, jméno *Zeman* se ukázalo svou sémantikou, ‚lidový aristokrat‘ či ‚člověk spjatý se zemí‘, jako vhodnější.

„Velkému detektivovi“ v kriminálních seriálech téměř vždy sekunduje mladý, někdy nedůvtipný, přesto však schopný a horlivý vyšetřovatel. Často je dvojice detektiv a jeho pomocník vystavěna na vzájemném protikladu, který je dán fyzickým vzhledem nebo charakterovými vlastnostmi (tlustý x hubený, malý x vysoký, chytrý x nedůvtipný apod.). V seriálu Četnické humoresky je to *Bedřich Jarý* zvaný *Béd'a*, který je nasazován na nepopulární práci. Adjektivum *jarý*, tedy ‚bujný‘, které se stalo základem příjmení, pravděpodobně, i přes reálnou předlohu postavy, souvisí s jejím charakterem – strážmistr je nadšený horlivec, který se ze zbrklosti někdy dopouští chyb, jindy však překvapí brilantní bystrostí. V seriálu Třicet případů majora Zemana titulní postavu provázejí dva profesní partneři. Do 24. dílu (Štvanice, 1968) je to

¹⁰⁾ Výrazem „velký detektiv“ označuje Josef Škvorecký v souboru svých teoretických statí *Nápady čtenáře detektivek* (Praha 1998) historicky významné detektivy v uměleckých textech světové literatury (řadí k nim např. Auguste C. Dupina Edgara Allana Poea nebo Sherlocka Holmese Sira Arthura Conana Doylea).

¹¹⁾ Např. *Hloupý Honza*, který je vlastně chytrý.

¹²⁾ Viz D. Růžička, *Major Zeman: Propaganda nebo krimi?* Praha 2005, s. 17–18.

morálně nepevný *kapitán Mirek Stejskal*, který nakonec selže, a na jeho místo přichází, jako odraz federalizace Československa, veselý Slovák, *poručík Martin Gajdoš*.

Specifikem kriminálních seriálů je skutečnost, že se jejich scénáristé často inspirovali skutečnými případy a také osudy reálných postav. Samozřejmě je to v případě seriálu Dobrodružství kriminalistiky, který mapuje dějiny oboru prostřednictvím přelomových případů, a kde tedy dominují jména skutečných postav. Naopak, určitou míru klíčování pojmenování postav nacházíme v seriálech, které tolik nezdůrazňují svůj vztah k reálným případům, ale zároveň jej nemohou nebo nechtějí zapírat, např. Hříšní lidé města pražského (předlohou rady *Vacátka* byl rada *Vaňásek*) nebo Četnické humoresky (postava strážmistra *Karla Arazíma* byla inspirována osudy *Josefa Arazíma*, reálnou předlohu měla rovněž četnická jména *Jarý*, *Šiktanc*, *Ambrož*, *Šebestík*).

Seriál Třicet případů majora Zemana odlišuje mezi českými kriminálními opusy fakt, že jeho vznik byl motivován výhradně politicky – šlo o propagandistický projekt k 30. výročí osvobození Československa představující 30 let poválečného vývoje. Částečně jej můžeme považovat za tzv. klíčový seriál, kde jsou pod jmény řady postav ukryty narážky na jejich reálné předlohy. Např. v dílech *Klauni* a *Štvanice*, podávajících ideologicky deformovaný pohled na roky 1967 a 1968, najdeme *prof. Viktora Brauna* (předlohou byl prof. Václav Černý),¹³⁾ *prokurátora Vršeckého* (dr. Josef Břešťanský), *básníka Pavla Daneše* (spisovatel Jan Beneš), *tajemníka kulturního svazu Ludvíka Šandu* (sekretář FITESu Ludvík Pacovský) nebo *kulturního atašé Pertolda Steina* (diplomat Hubert Stein).¹⁴⁾

Rodinné seriály

Rodinné seriály patří mezi divácky nejoblíbenější televizní žánr, který sleduje osudy jedné rodiny a jejích členů, jejich každodenní starosti, a to i pracovní, a vzájemné vztahy. K typizovaným postavám v tomto žánru často patří autoritativní otec a obětavá matka; ve dvojici sourozenců je vždy jeden nezdárný, „problémový“, vzpurný (často si, podle rodičů, vybírá nevhodného partnera či partnerku a opouští kvůli němu/ní studia), druhý ze sourozenecké dvojice je pak jeho opakem. Důležitým typem je také starostlivá babička, popř. moudrý dědeček, obvykle žijící s rodinou v jedné domácnosti.

Zjistili jsme, že tvůrci si pro své postavy vybírají příjmení, která jsou v českém prostředí obvyklá a mají vysokou frekvenci výskytu. Často se takové příjmení dostává

¹³⁾ Tvůrci původně zvažovali příjmení *Schwarz*. V knižní podobě je postava označena jako *profesor Holý* (J. Procházka, Hrdelní pře, Praha 1978).

¹⁴⁾ K tématu viz P. Cajthaml, Operace „Lyautey“, Paměť a dějiny 2, 2008, č. 1, s. 14–21; P. A. Bílek (ed.), James Bond a Major Zeman, Praha – Litomyšl 2007.

i do názvu seriálu. Tvůrci seriálu *Dynastie Nováků* zvolili příjmení, které je mezi českými příjmeními nejfrekventovanější.¹⁵⁾ Příjmení *Novák* si své přední postavení udržuje již od 30. let 20. století a v průběhu let se stalo synonymem běžného, obyčejného českého příjmení, dokonce začalo fungovat jako symbolické označení českého řadového občana, často také maloměšťáka.¹⁶⁾ Podobnou funkci plní i příjmení *Dvořák* (Vyprávěj) a *Horák* (Horákovi), zastoupená v první desítku nejfrekventovanějších českých příjmení, popř. běžná příjmení *Kolář* (cyklus televizních mikrokomedí z konce 80. let *Malé dějiny jedné rodiny*) nebo *Král* (Ulice, *Život na zámku*). Příjmení *Král* má nepochybně i svoji symbolickou hodnotu, odkazuje k autoritě postavy (Královi jsou také majiteli firmy Království hraček; seriál Ulice) nebo na dědictví v podobě zámku, které rodina získala (*Život na zámku*). Volba běžných a frekventovaných příjmení posiluje realističnost seriálu a reálnost zobrazované rodiny, s jejímiž každodenními starostmi se tak divák může snáze ztotožnit.

P.r.: Jméno rodiny Horákových je dáno španělským názvem seriálu *Los Serrano*, jehož jsou *Horákovi* českou podobou. Španělské *serrano* = horský, „horák“. – **M.H.**

Totéž co o příjmeních bychom mohli tvrdit i o rodných jménech. Ta volí seriáloví tvůrci z pohledu české antroponymické soustavy a doby vzniku seriálu zpravidla bezpříznaková. V seriálu *Horákovi* tvoří sedmičlennou rodinu otec *Jan Horák*, matka *Lucie Horáková*, synové *Tomáš*, *Ondra* a *Kuba* a dcery *Eva* a *Tereza*, v seriálu *Vyprávěj* otec *Josef Dvořák*, matka *Jana Dvořáková*, syn *Karel* a dcera *Zuzana*, babička *Běta*, *Karlova* manželka *Eva*, jejich synové *Honzík* a *Matěj*. Všechna uvedená jména najdeme na předních pozicích statistik výskytu českých antroponym. Podobně také v seriálu Ulice rodina *Jordánových* – otec *Tomáš*, matka *Bára*, dvojčata *Matěj* a *Tereza*.

Prarodiče v seriálech z rodinného prostředí jsou často nositeli takových rodných jmen, která jsou dnes typická spíše pro starší generaci – *babička Běta* (Vyprávěj), dědeček *Maxmilián* (Dynastie Nováků), *babička Zdena* (Horákovi), manželská dvojice *Václav* a *Marie Královi* (Ulice).

¹⁵⁾ M. Knappová, *Naše a cizí příjmení...*, o. c. v pozn. 8, s. 206. Viz též Četnost jmen a příjmení [online]. Dostupný z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/cetnost-jmen-a-prijmeni>>.

¹⁶⁾ Příjmení *Novák* využili rovněž tvůrci sitcomu TV Nova *Nováci* (zde je možné vzít v úvahu také souvislost s názvem této televizní stanice). Z dalších připomeňme úředníka *Nováka* v budovatelském filmu *Pan Novák* (1949) Bořivoje Zemana, rodinu *Novákových* v satirických komediích *Zítří to roztočíme, drahoušku...!* (1976), *Co je doma, to se počítá, pánové...* (1980) Petra Schulhoffa, v komediích *Pátek není svátek* (1979) a *V podstatě jsme normální* (1981) Otakara Fuky, a nejnověji *Novákovi* v trilogii *Zdeňka Trošky Kameňák* (2003, 2004, 2005).

Blízká žánru rodinných seriálů je tzv. soap opera.¹⁷⁾ V ní se setkáváme s „královskými“ mužskými jmény, která působí exkluzivně a jsou v kontrastu k běžným antroponymům. Jsou to především jména *Robert*, *Richard* či *Viktor*. Pro ilustraci uveďme postavy *ing. Roberta Krátkého*, právníka *Richarda Sýkory* (Rodinná pouta) nebo *dr. Roberta Šambery* (Ordinace v růžové zahradě).¹⁸⁾ Zmiňovaný protiklad exkluzivita x obyčejnost je typický i pro prózy červené knihovny. Užitím „královských“ jmen vzniká stereotypní představa finančně zajištěného a úspěšného muže, který zastává vysoké společenské postavení, popř. pochází z movité rodiny.

Dotazníkový výzkum

Televizní seriál není pouze záležitostí jeho tvůrců, ale je především určen divákovi. Proto jsme se v našem výzkumu zaměřili na diváckou recepci jmen postav, a to prostřednictvím dotazníkového výzkumu. Šetření jsme prováděli v letech 2011–2012 ve třech věkových kategoriích: mladá generace 20–34 let (50 osob), střední generace ve věku 35–64 let (22 osob), senioři nad 65 let (30 osob). Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 102 respondentů, 85 žen a 17 mužů, a probíhalo především prostřednictvím sociální sítě Facebook, mezi frekventanty Univerzity třetího věku na Ostravské univerzitě v Ostravě a v Domově odpočinku ve stáří v Dolní Moravici (okr. Bruntál). Úkolovou část dotazníku (návrhy jmen postav) vyplnilo 74 účastníků, což tvoří 73 % všech dotazovaných.

Při formulování otázek jsme vycházeli z následujících předpokladů:

- 1) česká populace pravidelně sleduje televizní seriály,
- 2) nejpočetnějšími diváky českých televizních seriálů jsou dospělí ve věku 20–34 let a senioři ve věku nad 65 let a ženy,
- 3) k divácky nejoblíbenějším českým seriálům patří seriály z nemocničního prostředí, kriminální (detektivní) a rodinné seriály,
- 4) pravidelným sledováním televizních seriálů se v diváckém podvědomí vytváří určitá stopa – diváci mohou spojovat charakter postavy s jejím jménem.

¹⁷⁾ Soap opera má původ ve Spojených státech amerických. Původně se jednalo o rozhlasový formát vysílaný ve 30. letech, který byl sponzorován výrobcí pracích prášků, odtud slovo *soap* v názvu, a byl zaměřen na ženy v domácnosti. Tento formát se postupně díky svému úspěchu dostal do televizního vysílání. Charakteristickým znakem je velké množství postav, díky nimž může divák sledovat několik paralelně se rozvíjejících zápletek a které tvoří složitou síť vzájemně propletených vztahů. Podobnými žánry soap-opery jsou i latinsko-americké telenovely.

¹⁸⁾ *Richard Petr* z *Ordinace v růžové zahradě* je inženýr architektury. Jméno *Richard* nalezneme i v seriálu *Třicet případů majora Zemana*; jeho nositelem je továrník *Richard Čadek*.

V dotazníku jsme zjišťovali, zda respondenti sledují české televizní seriály, a jaký typ televizních seriálů upřednostňují. Na otázku zkoumající sledování seriálů odpovědělo 87 % ano. Vysokou oblibu si udržují kriminální seriály (36 % respondentů), dále rodinné seriály (22 %) a seriály z lékařského prostředí (17 %). Dále jsme se zaměřili na to, zda si respondenti pamatují jména českých seriálových hrdinů a jaké je podle nich kritérium zapamatovatelnosti jména. Abychom potvrdili naše hypotézy týkající se jednotlivých typů seriálových postav, zvolili jsme dvanáct typů postav charakteristických pro české televizní seriály a požádali jsme respondenty, aby navrhli jejich pojmenování.

Každý český seriál má určitý výrazný typ, postavu, která je pro něj charakteristická. Proto respondenti velmi často uváděli mezi jmény výrazných postav *Dr. Sovu* (Nemocnice na kraji města), *majora Zemana* (Třicet případů majora Zemana), *radu Vacátka* (Hříšní lidé města pražského), *strážmistra Arazíma* (Četnické humoresky). Objevovaly se i další postavy ze seriálu *Nemocnice na kraji města*, především *dr. Štrosmajer*, *dr. Cvach*, *dr. Čeňková* a *sestra Huňková*. Respondenti rovněž připomínali jména postav z novějších seriálů, zejména z *Ulice*, *Ordinace v růžové zahradě* či *Vyprávěj*. Několikrát se objevila i postava *Antonína Maděry* ze seriálu *Zdivočelá země*. To, že se jedná o výrazné typy, nám potvrdili i sami respondenti ve zdůvodněních, proč uvádějí zrovna tyto postavy. Podstatnou roli hrála také popularita daného seriálu.

Vlastní kreativitu prokazovali respondenti výzkumu při navrhování jmen pro předem určené typy postav. Pro postavu staršího respektovaného lékaře se objevovala mužská jména vyskytující se spíše mezi příslušníky starší generace (*Bedřich*, *Ctibor*, *Emil*, *František*, *Leopold*, *Otakar* či *Rudolf*). Mezi ryze českými příjmeními uváděli respondenti také příjmení cizího původu, především německého (*Kornel*, *Miller*, *Richter*, *Schwarz*, *Volf*), což opět souvisí s exkluzivitou cizích jmen, o které jsme se již zmínili, a jejím vztahem k výjimečnosti lékařské profese. Postavu „velkého“ detektiva by respondenti nejčastěji pojmenovali běžnými českými rodnými jmény – *Jan*, *Karel*, *Josef* či *Petr*. Jako příjmení se často objevovala mluvící jména, a to *Hrdina*, *Lupa*, *Očko* nebo *Vočko*, *Hlava*, *Zdatný*, která zcela zřetelně korespondují s typem postavy a jejího pojmenování, jak jej dokládá i literární tradice.

Naše předpoklady, že příjmení *Novák* lze považovat za emblematické pro „obyčejného českého člověka“, se potvrdily v části, kde respondenti navrhovali příjmení pro běžnou českou rodinu. Téměř polovina všech respondentů (46 %) uvedla příjmení *Novákovi*.

Dalším výrazným typem v českém seriálu je postava cizince. Ukazuje se, že velmi záleží na tom, zda se jedná o postavu kladnou či zápornou. Jedná-li se o postavu agenta či špiona, objevovaly se u respondentů různé varianty anglických jmen, velmi často také různé podoby jména jednoho z nejslavnějších anglických agentů *Jamese Bonda* (*James Bold*, *James Smith*, *James Black*, *James Marty*, *John McGregor* a

další).¹⁹⁾ Je tedy patrné, že si respondenti spojují postavy agentů s postavami Angličanů a Američanů známých z televizních obrazovek a filmových pláten. V případě pojmenování člena mafie volili respondenti nejčastěji jména ruského původu, např. *Igor*, dále *Alexej*, *Ivan Ivanovič*, *Dmitrij Chorkov*,²⁰⁾ nebo jména italská či italsky znějící, např. *Domenico Bartucci*, *Fabricio*, *Carlo Gavore*, *Giovanni Nero*, *Luigi*, *Alfredo Spagetti* a mnohá jiná, včetně přezdívky *Kmotr*.

Závěr

Typizace je záležitostí nejen existence postavy jako literárního typu, ale také se promítá do volby „typického“ osobního jména. Projevem, či také potvrzením, typizace literárního antroponyma může být nejen jeho apelativizace, ale rovněž napodobování konkrétního typu osobního jména v parodii. My jsme se zaměřili na analýzu „neliterárních“ textů, a to tří vybraných typů televizních seriálů – z nemocničního prostředí, kriminální a rodinný seriál. Rozbor osobních jmen seriálových postav ukázal vazbu mezi žánrem nebo typem postavy a jejím typizovaným osobním jménem. Naše zjištění potvrdily rovněž závěry dotazníkového šetření, které se soustředilo na to, zda si diváci uvědomují existenci typizovaných pojmenování postav v českých seriálech a jak se ve volbě jejich jmen uplatňuje existence typu postavy, popř. vliv obecného stereotypu.

Filozofická fakulta Ostravské univerzity

Katedra českého jazyka

Reální 5

701 03 Ostrava

suchaz@centrum.cz

jaroslav.david@osu.cz

¹⁹⁾ V případě jména *James Smith* se pravděpodobně jedná o odkaz na akční film *Mr. & Mrs. Smith* (2005), jméno *John McGregor* patrně odkazuje k titulní postavě akčního seriálu *MacGyver*.

²⁰⁾ Zřejmě se jedná o inspiraci jménem ruského podnikatele Michaila Chodorkovského, jež se v době výzkumu objevovalo v médiích v souvislosti s jeho soudním procesem.